

Báró Jósika Miklós irodalmi kísérletei.

Jósika tüneményes fellépése a szépirodalom terén mindeddig meglehetősen homályban van. Petricsevics Horváth Lázár példaadása csakis a regény terére való lépését magyarázza meg, de előbbi fejlődését kellően nem világítja meg. Pedig irodalmi fellépésének sokkal mélyebben, Jósikának természetében és viszonyaiban rejlő oka van. Aránylag feltűnő technikai ügyessége, mely első regényében is mutatkozik, szükségszerűen előbbi kísérletek feltevésére jogosított s az irodalomtörténet próbált is nyomozódni, hogy rábizonyítsa Jósikára, hogy már 1836 előtt is kísérletezett irodalmi dolgozatokkal. De 1835-ig semmi biztos adatra nem támaszkodhatván, nem volt semmiféle kézzelfogható bizonyítéka első regényeiben (*Zólyomi* és *Abafi*) mutatkozó fejlettségének magyarázatára. Az irodalomtörténet eddig csak 1835-ből való két politikai és társadalmi röpiratát (*Irány* és *Vázlatok*) ismerte, de habár ezek bizonyítékul szolgálnak arra, hogy Jósika írogatott, nem magyarázzák fellépését és technikai ügyességét a szépirodalom terén.

Maga Jósika említi, hogy első irodalmi kísérletét tíz éves korában a kolozsvári konviktusban írta. Gyermekes, kalandos história volt *Hollósi János* címmel. Nevelője, pater Gul azonban nyomára jött és elkobozta.¹ Ha ez adomaszerű feljegyzés hitelességét elfogadjuk is, még mindig csak a megemlékezés, de nem maga a kísérlet áll elénk. Hasonló értékű drámai kísérleteiről való megemlékezése is. Bécsi tartózkodása alatt írt ugyanis három keserves drámát. Raymund, a híres osztrák kómikus és bohózatíró azonban ezekről azt jelentette ki, hogy egy fabatkát sem érnek. Nagyon valószínű, hogy a hozzákapcsolt jóslatszerű megjegyzés Jósika regényírói tehetségére csak a regényírónak hozzátétele, hogy az esetet bizonyos regényes érdekesség színébe öltöztesse. Drámai kísérleteit szintén fiatalon, 1816 körül, 22 éves korában írhatta.² 1816—1834 közt másnemű irodalmi munkásságáról nincs tudomásunk. De az irodalomtörténet a majdnem két évtizedre terjedő hézagot ki akarta tölteni és előadásbeli töké-

¹ Jósika: Emlékirat I. k. (Pest, 1865.) 118—119. l.

² Emlékirata III. k. 140. l.

letességét meg akarta magyarázni; feltette róla, hogy ez idő alatt szorgalmasan olvasott és olvasmányairól jegyzeteket készített. Ezt a föltevést csak látszólag igazolták Jósikának korábbi irodalmi kísérleteiről való nyilatkozatai. Egyrészt, mert nem kétségtelenül hitelesek, másrészt, mivel az emlegetett kísérletek nem maradtak fenn.

Pedig Jósika a bécsi tartózkodása és első munkái megjelenése közti időszakot nemcsak olvasmányaival és jegyzetéseivel, hanem irodalmi munkálkodással is töltötte,¹ noha maga azt mondja, hogy csak 1834-ben lépett az irodalom terére.² Ez a kijelentés valószínűleg szándékos félrevezetés, talán, mert restelte korábbi szárnybontogatóit, talán, mert nem akarta, hogy kutassák amaz idő folyását, mely alatt elhamarkodott házasságával beköszöntött boldogtalanságát folytonos elfoglaltsággal enyhítette. Pedig a szomorú évek alatt szórakozás és gyötrelmeitől való szabadulás végett csakugyan a költészetben keresett vigasztalást.

Nagyon valószínű, hogy Napkoron való tartózkodása alatt, az apja halálát követő években (1824—28) az irodalmi divat hatása alatt fordult a lírához s lírai kísérleteit akkortájt írhatta. De kísérleteiről az irodalomtörténet nem vett eddigelő tudomást.

Toldy Ferenczczel folytatott levelezésében akadtam az első nyomra, melyen tovább kutatva sikerült összesen tíz lírai darabjára rá találnom, melyből *kilencz* bizonyosan és *egy* valószínűleg tőle való. Toldy természetesen tudott róluk és Jósikáról szóló tanulmányában³ meg is említi: „1828-ban adott volt már a *Felső Magyarországi Minervá*-ban néhány költeményt, de álnéven F. Marosközi Gábor Erdélyben aláírással“. Jegyzetben hozzáteszi: „Az arabs és gyilkos“ ballada. — „Ember“ elmefuttatás igen rossz hexameterekben. — „Rejtett Igék I—II.“

Toldy csak három költeményét említi Jósika-Marosközi Gábornak Jósikával foglalkozó irodalmunk ezt az adatot következetesen figyelmen kívül hagyta, pedig nemcsak Toldy szavahihetősége, hanem ez irányban folytatott kutatás is sikerrel kecsegtethette volna.⁴

Jósika két Toldyhoz intézett levelében⁵ nyilatkozik kísérleteiről, még pedig műveinek Toldy által szerkesztendő új kiadásának kérdésével kapcsolatban. 1842 márczius 5-én írja Szurdokról: „Most pár szót a szerkesztésről: Hogy az Irány s' Vázlatok el nem maradhatnak, mivel nevem alatt jöttek ki, — fájdalom — átlátom, de erre reá vagyok szánva; úgynevezett versezeteimet azomban kérem egészen scártba tenni; lehetne talán ezekről, mint csupa igen tévesztett sikerű kísérletekről s' incunabulumok-

¹ Az *Élet és Tündérhon* előszava szerint már 1821 óta írogat.

² Emlékirata IV. k. 112. l.

³ Toldy: *Magyar költők élete*. (Budapest, 1871.) II. k. 352. l.

⁴ Egy-két bibliografiai összeállítás átveszi Toldyból ezt az adatot.

⁵ A M. Tud. Akadémia levéltárában.

ról egy kis rövid említést tenni, gyöngeségük kitüntetésére az *Átok* című költeményt oda csatolni; mivel erről már tudva van, hogy én irtam, mivel nagy meglepetésemre — hogy ne mondjam botránkozásomra, — több német lapok a *Steinacker* fordításában megjelent darabról igen is kedvező ítéletet hoztak. A' többit el lehet bátran hallgatni, hogy nyugalomuk sirjokban a' F. M. Országi Minervá-ban ne háborítassék (!)". 1842. márczius 16-án pedig ezt írja: „Őn olly igen szíves és jó volt, munkáim lajstromozásának unalmas munkáját magára vállalni: ez valóban nagy áldozat, azomban a marosközi név alatt kijöttökről gondolom hallgathatunk“.

Ebből a két nyilatkozatból kitűnik, hogy Jósika irt költeményeket a *F. Magyarországi Minervába*, hogy *Marosközi* álnév alatt irt (pontosabban F. Marosközi Gábor Erdélyből), hogy van egy *Átok* című költeménye, mely *Steinacker* fordításában németül jelent meg.

A mint láttuk, három ilyen költeményről Toldy is megemlékszik, pedig F. Marosközi Gábornak több ily költeménye is jelent meg 1828—1829-ben. Ezek a költemények mind annyira kezdő kísérletek, hogy csakis irodalomtörténeti fontosságuk van.

Jósikának következő tíz költeményét sikerült megtalálnom, melyek az *Átok* kivételével mind a Felső Magyarországi Minervában jelentek meg: 1. *Arabs és Gyilkos*. (1828. évi I. k. 1559. l.) 2. *Ember*. (1828. évi II. k. 1718. l.) 3. *Az időhöz*. (1829. évi I. k. 225. l.) 4. *Senki*. (1829. évi I. k. 228. l.) 5. *Csüggedés*. (1829. évi I. k. 225. l.) 6. *Biztató felelet*. (1829. évi I. k. 226. l.) 7—9. *Rejtett Igék*. (1828. évi III. k. 1886. l. 2 darab) és (1828. évi IV. k. 1928. l.) és 10. *Átok*, *Steinacker* Pannoniájában.

Érdekes az *Arabs és gyilkos* cz. balladaszerű költeménye, mely Pfeffel *Ibrahim* cz. költeményének teljesen szabad átdolgozása. Jósika nem nevezi ugyan meg a forrást, de a két darabnak tárgya teljesen egyezik, a mi az átvételt kétségtelenné teszi. Az átdolgozott vers Pfeffel költeményének lapos és elnyújtott, általánosságokba helyezett parafrázisa. Az *Ember*, *Az Időhöz* és a' *Senki* általánosságokban mozgó elmélkedő versek az emberről, mint a természet uráról, az idő folytonos változásáról, a hazájával nem törődő ember hiábavalóságáról. A *Csüggedés* és *Biztató Felelet* erőszakolt és érzelgős lírai költemények. Az első egy nő keserveit adja, a ki a sors csapásai alatt letörik, még férje szerelme sem képes megvigasztalni; a második a férfi biztató kesergése, a ki szintén fájdalmat érez, de biztatja feleségét, hogy bánatában öntse ki előtte keserveit. Ismerve Jósika magán életét és feleségétől éppen ebben az időben bekövetkezett elhidegülését, világosan látjuk, mennyire nem szívéből folyók az itt hangoztatott érzelmek. Üres szavak a kor divatja szerint.

Kétszer közöl a F. M. Minerva *Rejtett Igék* cím alatt verseket Marosközitől. Ezek költői játékok: erőszakolt verselési kísérletek. Különösen kitűnnek homályosságukkal, ember legyen, a ki megfejtí az aláírt meg-

fejtés nélkül. Ezek egész határozottan Jósikától valók, de van egy *Rejtett Igék* című vers ugyancsak az 1828. évfolyamban (II. 1671.), mely névtelenül jelent meg. Tekintve, hogy Jósikának ugyanabban a negyedben más költeménye is megjelent, továbbá, hogy a *Rejtett Igék* a Minerva hasábjain előbb nem voltak divatban és csakis 1828-ban jelenik meg három Jósika álnévvel, egy pedig névtelenül s hogy a következő évben már ismét nem találkozunk vele, nagyon valószínű, hogy azt a negyediket is Jósika írta. A következő évben már charádákat találunk *O(regu)s M(ihály)* tollából.

E lírai költemények tehát minden komolyabb jelentőséget nélkülöznek. Másképen áll a dolog az *Átok*-kal, a mely nem a *Minervában*, nem is *Marosközi* álnév alatt jelent meg. A magyar irodalomtörténet erről nem vett tudomást, de Steinacker lefordította németre. Steinacker fordításán kívül, mely először az altonai *Freihafen* 1840-iki évfolyamában, másodsor ugyanez évben a Steinacker *Pannonia*-jában,¹ harmadszor pedig 1874-ben *Ungarische Liriker*² cz. gyűjteményében jelent meg, magyarul csak a *Pannonia*-ból ismerjük, hol az eredetét is közli. Ez a szöveg úgy látszik az *Átok* egyedüli magyar kiadása.³ Más kiadást nem sikerült megtalálnom. E népregét teljesen Kisfaludy Sándor modorában írta, még a Himfy-strófát is megtartva, a minek bizonyítására első versszakát idézem:

A Géczí vár közelében
 Hol a vadon rengeteg
 Terjed s fenyű karjai közt
 Ünnepi homály lebeg.
 Hasad be a hegy ölébe
 Egy szűk völgynek magánya,
 Mely a vándort erdeiben
 Csend és enyhél kínálja.
 Orfási kőbálványok
 Vizözöni maradványok
 Hevernek itt rendtelen
 Százados fekvésökben.

Az *Átok* keletkezése a többi költeményekkel egy időbe esik. Több mint valószínű, hogy 1827-ben már meg volt. Egy adatra bukkantam

¹ *Pannonia*. Blumenlese auf dem Felde der neuern magyarischen Lyrik in metrischen Übertragungen von Gustav Steinacker. Leipzig, 1840.

² *Ungarische Lyriker* von Alexander Kisfaludy bis auf die neueste Zeit. Von Gustav Steinacker. Leipzig, Budapest.

³ Steinacker így nyilatkozik Jósika e regjéről: Als Lyriker hat er (Jósika) nach seinem elgenen Geständniss, blos die *eine* hier mitgetheilte Ballade, oder Volkssage geschrieben, zu deren Uebertragung ins Deutsche er den Herausgeber dieses Buches selbst aufgefordert, als derselbe im Jahre 1837 zu Pest seinen *Abafi* übersetzte und diesfalls häufig mit ihm verkehrte. (Später 1844. auch seinen Roman „Zrinyi der Dichter.“) Jósika legte auf diese seine epische Dichtung, und auch auf deren von ihm selbst im Manuskript durchgesehene Uebertragung, grossen Werth.

ugyanis, mely első, bár töredékes elkészülését erre az évre utasítja. Kisfaludy Károly 1827 márczius 20-án következő sorokat írja ugyanis Döme Károlynak¹: „J * * M * * úr szép érzésű férjfiu lehet — köszöntse ismeretlen nevemben. Bár más, nem töredék Regét, mindazáltal nem hosszút küldene az Aurorába. Az Ortographiában nem egyezek meg egészen vele; de ez csak külső szín, csak a tartalom legyen lelkes és szivhez szóló. Kár az ily lelkes írónak a metrumot elmellőzni és egyébiránt lágy és lelkes munkáitól ezen érdemet is elvonni.“ Azt hiszem, hogy az itt szóban forgó J. M. úr Jósika Miklós.

A mit Kisfaludy levelében mond, mind kényelmesen alkalmazható Jósikára. Jósika regét írt, mely 1840-ben jelent meg, de jóval régebben készült. Csakhogy 1827-ben nem jelenhetett meg, mert nem volt még készen, így tehát Jósika kijavítja és még soká nagy becsben tartja, míg Steinacker nála meglátja, németre fordítja és 1840-ben a fordítás mellett kéziratból az eredetét is kiadja. Az *Átok*-ban úgy *lágyságot*, mint *lelkeséget* eleget találunk, úgy hogy az nem mond ellent feltevésünknek. A metrumra való hivatkozás pedig azt mondja, hogy Kisfaludy jobb szeretné, ha az akkor már nagyban divatozó időmértékben, nem pedig az ütemes Himfy-versben volna írva. Az tehát, hogy a Kisfaludy által említett költemény nem mértékes versekben volt írva, szintén Jósika *Átok*-jára vall.

A Kisfaludy nyilatkozatából levonható következtetések tehát mind megengedik, hogy az említett rege szerzője Jósika volt.

Egy másik csaknem döntő körülmény, hogy Jósika éppen 1827 körül foglalkozik költeményírással. Mindössze tíz költeménye jelent meg a következő két esztendőben. Egészen biztosra vehető tehát, hogy azokat 1827 körül írta. A kezdő író természetes félénkségével álnév alatt adja ki őket; az *Átok*-kal kivételt akar tenni, mert ezt rendkívül nagyra becsülte. Ezért akarta legkiválóbb irodalmi almanachunkba, az *Aurorába* juttatni; még nem meri ugyan egész nevét aláírni, de kezdőbetűit már odateszi.

Ismerősei között olyan embert keres, a ki valami összeköttetésben áll az *Aurorá*-val és választása Döme Károlyra esik, a ki apjának valamikor ismerőse lehetett, azonkívül pedig az *Aurorá*-val jó lábon állott.² Döme ugyanis 1816-ban Erdélyben tartózkodott, mint Rudnay Sándor püspök kanonoka. Tulajdonképp Gyulafehérvárt lakott, de gyakran tartózkodott Kolozsvárt is. A Jósika családdal itt kétségtelenül közelebbi érintkezésbe jutott. Kazinczy, a ki erdélyi útja alkalmával Branyicskán is tartózkodott

¹ Nem tudjuk egész határozottan, hogy kihez írta Kisfaludy ezt a levelet; a legnagyobb valószínűség szól a mellett, hogy Döme Károlyhoz. Ez ma általánosan el van fogadva és így én is ehhez a felfogáshoz csatlakozom.

² Döme Károly életét megírta Dengi János 1879-ben, onnan azonban ebben a kérdésben semmi támpontot nem nyertem. Adataimat főképp Kazinczy levelezéséből merítem.

B. Jósika Jánosnál, ennek tiszteletére írott költeményét elküldi Jósika Jánosnak és egy nappal rá Dömének. Jósika János és Döme válasza ugyanarról a napról, december 16-ról szól, mindkettő Kolozsvárról van írva, úgy, hogy ez kétségtelenné teszi, hogy a válasz elküldésében valamiféle érintkezésnek kellett lennie. Ez a körülmény Dömének a Jósika-családdal való ismeretségét bizonyítja. Habár Jósika János más ág leszármazottja, mint Miklós, a regényíró apja, kétségtelen, hogy ezt is ismerte. Jósika Miklós is Branyicskán lakott, valószínű, hogy Döme, ha megfordult Jósika Jánosnál, vele is érintkezésbe jutott. Az év nagy részét Jósika Miklós Kolozsvárt töltötte. Döme ottani tartózkodása alatt egész biztosan ott volt idb. Jósika Miklós is. Döme, a ki a legelőkelőbb körökbe járatos volt, mindenesetre ismerte a regényíró apját.

Ifj. Jósika Miklós ezalatt Bécsben udvarolt Kállay Erzsinek és 1817-ben ezredese váratlan közbejötté folytán megkapta apja engedélyét a házasságra. Nem tudja, mire vélni a dolgot, mert hiszen még esze ágában sem volt megházasodni. Természetes, hogy felvilágosításért fordul mindenkihez és nem valószínűtlen, hogy ezek közt van Döme Károly is, a ki éppen akkoriban (1817.) került el Erdélyből a Bécshez oly közeli Pozsonyba. Valószínű, hogy a fiatal Jósika felkereste apja házának ismerősét, hogy tőle közelebbit tudjon meg az ottani hangulatról. Így ismerkedhetett meg Döme Károlylyal. A mikor pedig később elkezd irogatni és elkészül egy olyan termékkel, melyről azt hiszi, hogy az *Aurorában* való megjelenést megérdemli, azt Döme kezeihez juttatja, hogy küldené el Kisfaludynak. Kisfaludy azonban udvariasan visszautasította, de úgy, hogy legkevésbé sem sértette meg a szerzőt. Jósika azután átdolgozta regéjét és nem adta ki, míg csak 1837-ben Steinacker meg nem látta, elkérte és lefordította.

Az *Átok* valószínűleg valamivel a többi költemény után keletkezett. Míg az előbbieket csak ifjúkori kísérleteknek tartom, addig az *Átok*-ban már fejlődöttebb írói tulajdonságok mutatkoznak. Mintha a többiek csak előtanulmányok lettek volna arra, hogy az *Átok*ot megírhassa, és mintha ez viszont csak mintegy későbbi regényírásához való átmenet gyanánt készült volna. A költemény nem eredeti: túlságosan magán viseli Kisfaludy Sándor váromantikájának hatását, de a többi költemény felett határozottan kimagaslik.

Weber Arthur.